
Nova generacija klimatskih aktivista? Tipologija i neke determinante sudjelovanja u Fridays for Future prosvjedima hrvatskih srednjoškolaca

JELENA PUĐAK

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

KSENIJA KLASNIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

TIJANA TRAKO POLJAK

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

U radu donosimo rezultate empirijskog istraživanja kojem je cilj bio ispitati oblike podrške i sudjelovanja hrvatskih srednjoškolaca u prosvjedima za klimu “School Strike for Climate Hrvatska”, kao i neke individualne i kontekstualne determinante njihovih stavova i sudjelovanja. Istraživanje je provedeno metodom *online* ankete 2020. i 2021. godine na prigodnom uzorku završnih razreda hrvatskih srednjih škola (N=534). Rezultati pokazuju da je oko 8% učenika bilo na neki način aktivno povezano s pokretom. Pomoću analize glavnih komponenata utvrđena su tri tipa stavova učenika prema prosvjedu i prosvjednicima, nazvana: “borbeni stavovi za zaštitu okoliša”, “univerzalnoaktivistički stavovi” i “podržavateljski stavovi”. Dodatno, multivarijantnom analizom testiran je efekt socio-demografskih obilježja zajedno s konstruktima percepcije kolektivne učinkovitosti, ekološke zabrinutosti, ekološkog svjetonazora te stavova o Greti Thunberg kao inicijatorici globalnog pokreta Fridays for Future na utvrđene stavovske strukture. Pokazalo se da su uključene determinante statistički značajni prediktori, ali ne na isti način za svaku od tri stavovske dimenzije.

Ključne riječi: Fridays for Future Hrvatska, School Strike for Climate Hrvatska, klimatski prosvjedi, tipologija aktivista

1. Uvod

Većinski je konsenzus znanstvenika da klimatske promjene predstavljaju prijetnju opstanku ekosustava diljem planeta, biljnih i životinjskih vrsta kao i čovječanstva uopće (IPCC, 2021). Stoga je pred zemljama svijeta jasan zahtjev da ublažavanje klimatskih promjena bude pri samom vrhu njihovih politika (UNFCCC, 2022; UN, 2022), a čija provedba ovisi o ključnim akterima i njihovoj suradnji, odnosno o suradnji državnog i javnog sektora, privatnog sektora i civilnog društva (IPCC, 2007).

Civilno je društvo odgovorilo na taj zahtjev razvojem ekološkog aktivizma koji je od 1960-ih podrazumijevao organiziranje nevladinih udruga civilnog društva u pokrete zaštite kvalitete okoliša (engl. *environmentalism*) te ekologizma (engl. *ecologism*) kao radikalnije grane okolišnih/ekoloških pokreta s naglaskom na održivom razvoju i ekocentričnijem usmjerenju (Mertig, 2015). Klice klimatskog pokreta javljaju se s prvom konferencijom UN-a o okolišu i razvoju u Riju 1992., a u svim svojim globalnim i lokalnim inačicama pokret se razvija od 2000-ih (više o povijesti klimatskog pokreta vidi u: Dietz i Garrelts, 2013).

Pokret *Fridays For Future* (FFF) pojavio se u drugoj polovici 2018., odnosno s prvom zajedničkom globalnom akcijom 2019., kao osnaženje klimatskog pokreta, predvođen novom generacijom mladih aktivista. Različit od šireg klimatskog ili okolišnog pokreta u organizacijskom, mobilizacijskom i generacijskom aspektu, FFF pobuđuje zanimanje istraživača iz područja društvenih znanosti vezano za obilježja samog pokreta, njegove sudionike te za problemski okvir koji motivira mobilizaciju (Rainsford i Saunders, 2021; Pickard, 2021). Tom globalnom pokretu zaštite mladih za klimu ubrzo su se priključili i mladi u Hrvatskoj kroz *Fridays for Future Hrvatska* (FFF Hrvatska, FFF Croatia, Petkom za budućnost), odnosno prosvjedima za klimu *School Strike for Climate Hrvatska* (SS4C Hrvatska, SS4C Croatia, Školski štrajk za klimu).

U ovom radu donosimo rezultate empirijskog istraživanja kojem je cilj bio ispitati oblike podrške i sudjelovanja hrvatskih srednjoškolaca u pokretu FFF Hrvatska, odnosno u prosvjedima za klimu SS4C Hrvatska, kao i ispitati stavove učenika o prosvjednicima i prosvjedu te testiranjem predloženog modela utvrditi individualne i kontekstualne determinante koje imaju efekt na njihove stavove i motivaciju za sudjelovanje. Rad donosi nove uvide u dosad nedovoljno istražen pokret mladih za klimu u Hrvatskoj, a ujedno i u nedovoljno istraženu temu pokreta FFF općenito. Također, doprinosi boljem razumijevanju aktivizma mladih u Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na ekološkom aktivizmu.

1.1. Istraživački pristupi

Dosad objavljena istraživanja iz drugih zemalja otkrivaju da u pokretu FFF dominiraju mlade osobe ženskog spola koje potječu iz obitelji s višim stupnjem obrazovanja te da su društvene mreže i osobna poznanstva važni za sudjelovanje u prosvjedima SS4C (Wallis i Loy, 2021; De Moor *et al.*, 2020). Problemski okvir kojim se potiče na mobilizaciju preuzima različite narative iz šireg klimatskog pokreta, uključujući radikalniji narativ klimatske pravde i onaj manje radikalniji koji zagovara promjenu životnog stila u kontekstu zaštite okoliša (Huttunen i Albrecht, 2021). Začetnica pokreta Greta Thunberg inspirira i potiče mlade diljem svijeta na sudjelovanje u prosvjedima u kojima se zahtijeva djelovanje donositelja odluka s ciljem kreiranja ambicioznih klimatskih politika, pri čemu je istaknut skepticizam prema sposobnosti vlada da ispune taj zadatak (Sabherwal *et al.*, 2021; De Moor *et al.*, 2020).

Prethodna istraživanja pokazala su kako postoje mnogobrojne individualne i kontekstualne determinante koje utječu na sudjelovanje u prosvjedima u širem kontekstu, a koje uključuju emocije, svjetonazore, instrumentalne i identitetske motivacije, dijeljenje zajedničke ideologije te percepciju kolektivne učinkovitosti, da nabrojimo najistaknutije (Van Stekelenburg *et al.*, 2011; Sabucedo *et al.*, 2017; Lee, 2010). U kontekstu klimatskog pokreta, sudjelovanje u prosvjedima i kolektivnim akcijama često se tematizira u sklopu proučavanja prookolišnog ponašanja, pri čemu je u osnovnoj tipologiji sudjelovanje u prosvjedima u sferi okolišnog aktivizma (Stern, 2000). Pritom se ekološki svjetonazor te zabrinutost za stanje okoliša pokazuju kao značajne determinante prookolišnog ponašanja (Fujii, 2006; Kulin i Sevä, 2021). U istraživanju čije rezultate ovdje prikazujemo odlučili smo se za model koji do sada još nije testiran, a u kojem ispitujeemo zajednički utjecaj svjetonazora, ekološke zabrinutosti, percepcije kolektivne učinkovitosti te stavova o Greti Thunberg na sudjelovanje i stavove mladih o prosvjedima SS4C u Hrvatskoj.

U kontekstu prookolišnog ponašanja općenito ekološka zabrinutost u pravilu se koristi u modelima koji objašnjavaju sklonost pojedinaca i grupa takvom ponašanju (Stern *et al.*, 1999; Fujii, 2006; Lee *et al.*, 2014; Ančić *et al.*, 2016). Prema Inglehartu, zabrinutost za stanje okoliša ima korijene u postmaterijalističkim vrijednostima koje se javljaju u industrijskim društvima kao rezultat rastućeg materijalnog bogatstva u društvu, odnosno kada su materijalne potrebe pojedinca zadovoljene (Inglehart, 1990). Međutim, empirijski i teorijski radovi opovrgavaju utemeljenje ekološke zabrinutosti u postmaterijalizmu (Dunlap i Mertig, 1997; Brechin i Kempton, 1994). Dunlap i Mertig (1997) pritom osporavaju dihotomno objašnjenje ekološke zabrinutosti u kojem je ona potaknuta ili postmaterijalnim vrijednostima ili izloženošću okolišnoj degradaciji, obrazlažući kako je pažnju potrebno posvetiti

različitim načinima na koje pojedinci formiraju percepcije o okolišu, te kako su te percepcije uvjetovane različitim geografskim i temporalnim skalama (Dunlap i Mertig, 1997). U istraživanju koje smo proveli ekološka zabrinutost mjeri se skalom od sedam čestica, u kojoj se uz eksplicitno izražavanje zabrinutosti za okoliš mjere i procjena vlastite osviještenosti o okolišnim problemima te prioritet zaštite okoliša nad ekonomskim rastom.

U kontekstu istraživanja sklonosti pojedinaca da djeluju s ciljem zaštite okoliša ekološka zabrinutost nije uvijek nužno povezana s ekološkim ponašanjem (Tam i Chan, 2018; Kulin i Sevä, 2021; Lee *et al.*, 2014). Taj raskol između zabrinutosti i djelovanja u empirijskim se modelima često “nadopunjuje” različitim kontekstualnim odrednicama ponašanja, poput svjetonazora, općeg povjerenja ili povjerenja u političke aktere i/ili državu te raznim kulturnim faktorima, poput individualizma i kolektivismu (Chwialkowska *et al.*, 2020; Tam i Chan, 2018; Eom *et al.*, 2016; Steg *et al.*, 2011).

Kao skup zajedničkih vrijednosti, vjerovanja i razumijevanja fizičkog i društvenog okoliša, te posredovani institucionalnom i izvaninstitucionalnom socijalizacijom, svjetonazori predstavljaju kulturni kontekst koji može značajno djelovati na ponašanje te koji nije uvjetovan karakteristikama osobnosti (Dunlap i Van Liere, 1984; Boeve-de Pauw *et al.*, 2011). U tom kontekstu ekološki svjetonazor koji oblikuje nove etičke odrednice odnosa između čovjeka i prirode često oblikuje proekološko djelovanje, uključujući okolišni aktivizam (Derdowski *et al.*, 2020; Ingalsbee, 1996; Alberro, 2020). U istraživanju koje ovdje predstavljamo svjetonazor učenika mjeren je instrumentom koji se odnosi na tri tipa socijalno-ekoloških orijentacija: ekocentrizam, antropocentrizam i tehnocentrizam.

Karakterističan za prosvjede SS4C je tzv. Greta-efekt (Sabherwal *et al.*, 2021), pri čemu upravo upoznatost s Gretom Thunberg kao inicijatoricom prosvjeda objašnjava sklonost sudjelovanju u prosvjedima srednjoškolaca za klimu. Greta-efekt pritom je prediktor namjere kolektivnog djelovanja, pri čemu je posredovan pozitivnom percepcijom kolektivne učinkovitosti. Dodatno, u spomenutom istraživanju Greta-efekt pokazuje se utjecajnijim među populacijom koja dijeli liberalne političke stavove nego među populacijom koja je konzervativno politički orijentirana (*ibid.*). Na temelju kvalitativnog istraživanja provedenog među hrvatskim srednjoškolcima neposredno prije provedbe ovog kvantitativnog dijela, a vezano za motivaciju sudjelovanja organizatora i sudionika prosvjeda SS4C Hrvatska, Greta Thunberg pokazala se važnim poticajem (Ivanović, Puđak i Trako Poljak, u postupku objave). Stoga smo u istraživanju koje ovdje predstavljamo odlučili mjeriti pozitivne i negativne stavove prema liku i djelu inicijatorice pokreta Grete Thunberg, posebice s obzirom na očekivanu apolitičnost ispitanika (Gvozdanović *et al.*, 2019).

Kao posljednji element modela kojim nastojimo objasniti sudjelovanje i stavove mladih o prosvjedima SS4C uvodimo teorijski koncept kolektivne učinkovitosti. Ako se kolektivna učinkovitost tematizira s aspekta pojedinca, onda se ona odnosi na percepciju individue o uspjehu koji kolektivni akter ima u postizanju željenog cilja (Lee, 2010). Ako se kolektivna učinkovitost tematizira kao karakteristika grupe, onda se ona najčešće definira kao percepcija odgovora sistema na kolektivne zahtjeve za promjenom (Yeich i Levine, 1994), odnosno kao zajedničko vjerovanje u sposobnost grupe da postigne zadane ciljeve (Bandura, 1986). U tom kontekstu kolektivna učinkovitost se posljednjih godina koristi u analizi društvenih pokreta, odnosno u kontekstu moderiranja i utjecaja na sudjelovanje u prosvjedima, ali i općenito u kontekstu prokolišnog ponašanja (Leonard i Leviston, 2017; Jugert *et al.*, 2016; Thaker *et al.*, 2016; Cuadrado *et al.*, 2021). Iako se manifestira na različite načine i različitog je stupnja utjecaja, kolektivna učinkovitost u istraživanjima se pokazuje kao značajan prediktor za sudjelovanje u prosvjedima (Thomas i Louis, 2013; Lee, 2010; Velasquez i LaRose, 2015). U provedenom istraživanju ne koristimo uobičajene skale percepcije kolektivne učinkovitosti koje se odnose na zajedničko vjerovanje u sposobnost grupe da postigne *neki* cilj, već je mjerimo na skali kojom ispitujemo percepciju ostvarenja *specifičnih* ciljeva samih FFF prosvjeda.

1.2. Fridays for Future Hrvatska

Hrvatski srednjoškolci su se u prosvjede uključili već za vrijeme prvog Globalnog klimatskog prosvjeda (engl. *Global Climate Strike*) 15. ožujka 2019. s, prema medijskim procjenama, oko 1000-1500 učenika u Zagrebu te još nekoliko stotina u drugim gradovima diljem Hrvatske (*Jutarnji list*, 2019). Sudjelovali su i u drugom, trećem i četvrtom Globalnom prosvjedu, održali su *online* prosvjed u travnju 2020. zbog pandemije bolesti COVID-19, a u studenom 2021. u suradnji s pokretom “Extinction Rebellion” ponovno su organizirali prosvjed uživo “Marš za opstanak” (*Jutarnji list*, 2021). Ciljevi koje su postavili prosvjednici i zahtjevi koje su uputili vladajućima uvelike su se poklapali s ciljevima pokreta FFF općenito, ali su uključivali i neke lokalne hrvatske probleme. Koristili su se prije svega društvenim mrežama kao načinom predstavljanja svojih aktivnosti i ciljeva (FFF Croatia, 2022).

Uključivanje mladih u Hrvatskoj u gotovo same početke pokreta FFF zanimljivo je zbog nekoliko razloga. Prvo, povijest ekoloških pokreta u Hrvatskoj složena je zbog neizbježne vezanosti za socio-politički kontekst socijalizma, demokratizacije nakon hrvatskog osamostaljenja 1990-ih te, kako Oštrić navodi, od 2000. stagnacije razvoja ekoloških, odnosno ekoloških pokreta i u svijetu i u Hrvatskoj, pri čemu se ekološki aktivisti više oslanjaju na sporadične reakcije na pojedine probleme, a manje na djelovanje na strukture odnosa društvene moći s ciljem rušenja limita sustava (Oštrić, 2014, str. 86). Drugo, Hrvatska općenito kasnije prepoznaje važnost

teme klimatskih promjena, “za razliku od međunarodne scene, gdje okoliš i održivost postaju bitne teme visoke politike (osobito klimatske promjene)” (*ibid.*). S tim u vezi, najranija istraživanja ekološke svijesti među hrvatskim građanima pokazuju da klimatske promjene nisu zabrinjavajući ekološki problem, što se sporo, ali ipak vidljivo mijenja, npr. u usporedbi 1994. i 2004. godine (Cifrić, 2005), odnosno posljednjih desetak godina (Ančić *et al.*, 2016). Mladi i dalje iskazuju srednje jaku zabrinutost oko klimatskih problema (Gvozdanović *et al.*, 2019).

Treće, postojeća istraživanja ukazuju na pasivnost hrvatskih građana (Črpić i Rimac, 2000; Črpić i Zrinščak, 2005; Franc i Šakić, 2006), uključujući i mlade (Gvozdanović *et al.*, 2019; Ilišin, 2007). Dio odgovora na postojeću apatiju može se potražiti i u manjku povjerenja hrvatskih građana u državu i institucije (zbog čega bilo kakav angažman smatraju uzaludnim) (Nikodem i Črpić, 2014). U kvalitativnom istraživanju provedenom među organizatorima i sudionicima prosvjeda SS4C Hrvatska percepcija učinkovitosti prosvjeda u postizanju ciljeva pokazala se dvojakom: dok prosvjede smatraju uspješnima u podizanju opće osviještenosti građana o problemu klimatskih promjena, sugovornici su izrazili sumnju u postizanje cilja utjecaja na donositelje odluka (Ivanović, Puđak i Trako Poljak, u postupku objave).

U dijelu rada koji slijedi prikazujemo metodologiju te rezultate istraživanja kojim nastojimo opisati i objasniti sudjelovanje i stavove hrvatskih srednjoškolaca u pokretu FFF Hrvatska, odnosno u prosvjedima SS4C Hrvatska.

2. Metodologija

2.1. Uzorak i provedba istraživanja

Podaci su prikupljeni u sklopu projekta “‘School Strike 4 Climate Croatia’: ekološki stavovi i ekološki aktivizam učenika srednjih škola u gradu Zagrebu”, koji je financirao Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Za prikupljanje podataka korištena je metoda *online* anketiranja. Istraživanje je dobilo dopusnicu Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za procjenu etičnosti istraživanja (41-2019/20) na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te suglasnost Agencije za odgoj i obrazovanje 20. ožujka 2020. i Ministarstva znanosti i obrazovanja 1. travnja 2020.

Podaci su prikupljeni od listopada 2020. do travnja 2021. godine. Uzorkovani su isključivo učenici završnih razreda srednjih škola. Poziv na sudjelovanje učenika u istraživanju poslan je svim srednjim školama u Republici Hrvatskoj s uputom da se poveznica na informacije o istraživanju i sam anketni upitnik prosljede učenicima završnih razreda. Poziv je poslan ravnateljima škola koji su ga, ako su pristali na sudjelovanje u istraživanju, prosljedili nastavnom osoblju, a ono svojim učenicima. Uz dva ponovljena poziva pozitivan odaziv dobiven je od ukupno 534 učenika (145 iz gimnazija, 300 iz četverogodišnjih ili petogodišnjih strukovnih škola

odnosno programa, 72 učenika iz trogodišnjih strukovnih škola odnosno programa te 7 iz umjetničkih srednjih škola). Muških ispitanika bilo je 190, a ženskih 334.

2.2. Mjerni instrumenti

U ovoj studiji koristimo nekoliko višečestičnih instrumenata te nekoliko jednostavnih pitanja nominalnog tipa. Pitanja o sudjelovanju u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede srednjoškolaca te pitanje o podršci klimatskim prosvjedima SS4C konstruirana su za potrebe ovog istraživanja.

Instrument za mjerenje *stavova učenika o prosvjedu i prosvjednicima* nastao je prilagodbom instrumenta autora Čulig *et al.* (2013) za mjerenje tipologije prosvjednika u studentskim prosvjedima za besplatno obrazovanje. Od 22 inicijalne čestice korištene u ovom istraživanju instrument je provedbom analize glavnih komponenta i postupkom eliminacije čestica na temelju sadržajnih i statističkih kriterija sveden na 14 čestica te ima trodimenzionalnu strukturu. Tri dobivene dimenzije objašnjavaju 63% ukupne varijance instrumenta. Prva dimenzija nazvana je “borbeni stavovi za zaštitu okoliša” (pet čestica; $\alpha=0,832$), druga je nazvana “univerzalno-aktivistički stavovi” (četiri čestice; $\alpha=0,830$), a treća “podržavateljski stavovi prema prosvjednicima” (pet čestica; $\alpha=0,747$). Na temelju dobivene faktorske strukture konstruirane su tri kompozitne skale na kojima viši rezultat označava veću sklonost pojedinoj stavovskoj strukturi.

Instrument za mjerenje *procjene ostvarenja ciljeva prosvjeda* konstruiran je za potrebe ove studije. Sastoji se od sedam čestica koje tvore jednu dimenziju (66% objašnjene varijance), a kompozitna skala ima vrlo visoku pouzdanost ($\alpha=0,914$) na kojoj viši rezultat označava veću vjerojatnost ostvarenja ciljeva prosvjeda.

Stavovi o Greti Thunberg instrument je koji se sastoji od devet čestica te su ga samostalno oblikovali članovi istraživačke grupe. Analiza glavnih komponenta pokazala je postojanje dviju koreliranih dimenzija u *oblimin* transformaciji ($r=-130$) koje zajedno objašnjavaju 71% ukupne varijance instrumenta. Prvi faktor okupio je svih sedam čestica koje izražavaju negativan stav o Greti Thunberg (npr. *Greta Thunberg je premlada da govori u Ujedinjenim narodima i obraća se svjetskim vođama*), dok je drugi okupio sve tri čestice koje o njoj izražavaju pozitivan stav (npr. *Greta Thunberg ima moju punu podršku za sve što radi za zaštitu okoliša*). S obzirom na to zaključili smo da su dimenzije vrlo vjerojatno rezultat postojanja čestica obrnutog smjera, a ne konceptualno različitih predmeta mjerenja, kako potvrđuju brojne metrijske studije (Mandić i Klasnić, 2021; Suárez-Álvarez *et al.*, 2018; Marsh, 1986), te instrument u ovoj studiji tretiramo jednodimenzionalno. Konstruirana kompozitna skala ima visoku pouzdanost ($\alpha=0,842$), a rezultati se interpretiraju na način da viši rezultat označava negativnije stavove o Greti Thunberg.

Stavovi o zaštiti okoliša mjereni su instrumentom od 20 čestica. Taj smo instrument samostalno izradili uz dodatke modificiranih čestica iz European Value Survey, European Social Survey, World Value Survey i The International Social Survey Programme. Provedbom analize glavnih komponenata i postupkom eliminacije čestica na temelju sadržajnih i statističkih kriterija sveden je na 17 čestica te ima trodimenzionalnu strukturu. Tri dobivene dimenzije objašnjavaju 61% ukupne varijance instrumenta. Prva dimenzija nazvana je “skeptik” (sedam čestica, npr. *Uvelike se pretjeruje kada se govori o ekološkoj krizi i Teško da netko poput mene može mnogo učiniti za zaštitu okoliša*; $\alpha=0,832$), druga je nazvana “zabrinut” (sedam čestica, npr. *Zabrinut/zabrinuta sam za stanje okoliša danas i u budućnosti i Republika Hrvatska treba ulagati što je više moguće u zaštitu okoliša*; $\alpha=0,830$), a treća “lokalni optimist” (tri čestice, npr. *Hrvatski građani/građanke su dovoljno osviješteni o zaštiti okoliša i Republika Hrvatska dovoljno se brine i ulaže u zaštitu okoliša*; $\alpha=0,747$). Na temelju dobivene faktorske strukture konstruirane su tri kompozitne skale na kojima viši rezultat označava veću sklonost pojedinoj stavovskoj strukturi.

Instrument koji mjeri *socijalno-ekološke orijentacije* preuzet je iz ranijih istraživanja Katedre za socijalnu ekologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (npr. Kufrin, 1996). Sastoji se od triju dimenzija: tehnocentrizam (četiri čestice, npr. *Jedino tehnika može osigurati čovječanstvu bolju perspektivu*; $\alpha=0,758$), ekocentrizam (četiri čestice, npr. *Društveni razvoj treba biti podređen zakonima prirode*; $\alpha=0,845$) te antropocentrizam (četiri čestice, *Čovjekovo je urođeno pravo da koristi prirodna dobra prema vlastitoj volji*; $\alpha=0,765$). Na temelju dobivene faktorske strukture konstruirane su tri kompozitne skale na kojima viši rezultat označava veću sklonost pojedinoj socijalno-ekološkoj orijentaciji.

2.3. Statistička obrada podataka i analitička strategija

Statistička obrada podataka provedena je pomoću statističkog programa IBM SPSS Statistics 25. Pojedinačne čestice svih višestrukih instrumenata s ordinalnim skalama procjene analizirane su deskriptivno određivanjem postotaka pojedinih odgovora te njihovih aritmetičkih sredina i standardnih devijacija.

Analiza glavnih komponenata uz GK kriterij za zadržavanje komponenata te uz kosokutnu *oblimin* transformaciju korištena je za utvrđivanje dimenzionalnosti pojedinih instrumenata. Prije svake analize proveden je Bartlettov test sfericiteta, koji testira hipotezu da je matrica korelacija jednaka matrici identiteta, te je provjerena Kaiser-Meyer-Olkinova mjera adekvatnosti uzorkovanja (KMO koeficijent). Za utvrđivanje pouzdanosti konstruiranih kompozitnih skala korišten je Cronbachov alfa koeficijent interne konzistentnosti. Pearsonov koeficijent korelacije (r) korišten je za testiranje direktnih veza između kvantitativnih varijabli.

Za testiranje povezanosti kvalitativnih varijabli korišteni su Fisherov egzaktni test i Pearsonov hi-kvadrat test uz ϕ ili Cramerov V koeficijent asocijacije kao pokazatelj jačine efekta. Za testiranje razlike u prosjecima dviju grupa korišteni su Studentov t-test i Welchov t-test, oba uz Cohenov d koeficijent kao pokazatelj jačine efekta. Za utvrđivanje razlike u prosjecima triju zavisnih varijabli korištena je analiza varijance za ponovljena mjerenja uz parcijalnu η^2 kao pokazatelj jačine efekta. Procjene 95%-tnih intervala pouzdanosti za proporcije korištene su za zaključavanje o udjelu učenika s pojedinim stavovskim strukturama u populaciji učenika završnih razreda srednjih škola. Multivarijatna linearna regresijska analiza provedena je *enter* metodom. Svi statistički testovi provedeni su na razini rizika od 5%.

Za potrebe profiliranja učenika aktivista provjerili smo razlikuju li se na varijablama od interesa učenici koji su sudjelovali u prosvjedima od učenika aktivista koji nisu prosvjedovali, ali su bili aktivni na druge načine. Analize su pokazale da razlike postoje samo u stavovima o Greti Thunberg, pri čemu aktivisti prosvjednici (Mdn=27; Q1-Q3: 23-29) imaju nešto manje pozitivne stavove o Greti nego aktivisti neprosvjednici (Mdn=23; Q1-Q3: 12-27), iako i jedni i drugi imaju načelno pozitivne stavove o njoj ($p=0,044$). Na svim ostalim varijablama od interesa (socijalno-ekološke orijentacije, stavovi o zaštiti okoliša, procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda te stavovi o prosvjedu i prosvjednicima) nisu utvrđene razlike između tih dviju skupina učenika, što smo uzeli kao argument da ih u daljnjim analizama tretiramo kao pripadnike iste skupine koju nazivamo “učenici aktivisti” (u uzorku $n=44$).

3. Rezultati

3.1. Aktivnosti učenika i podrška prosvjedima

Na pitanje jesu li sudjelovali u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede srednjoškolaca SS4C Hrvatska samo je 3,6% ispitanih učenika odgovorilo da su sudjelovali u većini aktivnosti, uključujući i same prosvjede kao sudionici ili organizatori, dok je dodatnih 4,7% navelo da su sudjelovali samo u nekim aktivnostima, primjerice na društvenim mrežama, ali ne i u samim prosvjedima. To ukupno čini 8,3% aktivnih učenika iz analiziranih prosvjeda u našem uzorku. Preostalih 90% ispitanih učenika nije ni na koji način sudjelovalo u prosvjedima, dok se oko 2% nije izjasnilo. Među tom velikom neaktivnom većinom učenika i učenika više od polovice (54%) podržava prosvjede, 32% je nezainteresirano, a 14% izjavilo je da su protiv prosvjeda.

Mišljenja učenika o vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda su podijeljena, no generalno gledano prilično skeptična. Među sedam ponuđenih ciljeva prosvjeda za koje su učenici procjenjivali vjerojatnost njihova ostvarenja (*Tablica 1*) najviše

učenika smatra da će se vjerojatno ili sigurno ostvariti podizanje svijesti građana o problemu globalne klimatske krize (37%) te da će doći do povećanja ekološki prihvatljivijeg ponašanja javnosti (37%). Ipak, oko polovice smatra da neće doći do većeg angažmana vlade i vladajućih oko pitanja klimatskih promjena (50%) i da se neće smanjiti razine ispuštanja CO₂ (48%). Mišljenja o tome hoće li se prijeći na obnovljive izvore energije, smanjiti korištenje fosilnih goriva ili pružiti pomoć “ekološkim migrantima” također su podijeljena, s nešto više onih koji nisu optimistični u vezi s tim pitanjima. Zanimljivo je primijetiti da je kod gotovo svih navedenih ciljeva prosvjeda oko trećine učenika koji ne mogu procijeniti vjerojatnost njihova ostvarenja.

Tablica 1. Procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda – deskripcija odgovora

	1 Sigurno se neće ostvariti	2 Vjerojatno se neće ostvariti	3 Ne znam, nisam siguran/na	4 Vjerojatno će se ostvariti	5 Sigurno će se ostvariti	M	sd
Veći angažman vlade i vladajućih oko pitanja klimatskih promjena	15,6%	34,2%	31,3%	13,9%	5,0%	2,58	1,065
Smanjenje razine ispuštanja CO ₂	12,8%	34,7%	29,8%	16,2%	6,5%	2,69	1,089
Podizanje svijesti građana o problemu globalne klimatske krize	9,4%	21,0%	32,3%	26,5%	10,9%	3,09	1,131
Povećanje ekološki prihvatljivijeg ponašanja javnosti	8,4%	22,5%	31,9%	27,9%	9,4%	3,07	1,100
Prelazak većinom ili u potpunosti na obnovljive izvore energije	12,8%	25,0%	31,5%	20,4%	10,3%	2,90	1,171
Smanjenje korištenja fosilnih goriva kao izvora energije (plin, nafta, ugljen)	15,6%	26,1%	33,6%	15,8%	8,8%	2,76	1,158
Pružanje pomoći “ekološkim migrantima” (ljudi koji su se morali iseliti iz svojih zemalja zbog ekološke ugroze)	15,5%	23,7%	35,7%	15,8%	9,4%	2,80	1,162

3.2. Profiliranje učenika aktivista

Profiliranje učenika aktivista, kojih je u ukupnom uzorku oko 8%,¹ učinjeno je na način da ih se uspoređuje s ostalim, neaktivnim učenicima na varijablama od interesa, a koje se načelno mogu podijeliti na objektivne osobne karakteristike učenika i na njihove stavove o relevantnim temama (Tablica 2).

Tablica 2. Profiliranje učenika aktivista

Objektivne osobne karakteristike učenika		Učenci aktivisti	Ostali učenici	Testiranje razlike (p)
Spol	Ženski spol	68%	63%	0,624*
Vrsta srednje škole	Trogodišnja strukovna škola	20,5%	13,1%	0,110**
	Četverogodišnja (ili petogodišnja) strukovna škola	47,7%	58,1%	
	Gimnazija	27,3%	27,7%	
	Umjetnička srednja škola	4,5%	1,0%	
Prosječna ocjena	Dovoljan (2)	0,0%	1,5%	0,172**
	Dobar (3)	4,5%	9,1%	
	Vrlo dobar 3,5 do 4,0	22,7%	26,8%	
	Vrlo dobar 4,1 do 4,49	18,2%	26,0%	
	Odličan 4,5 do 4,74	36,4%	20,3%	
Grad	Odličan 4,75 do 5,0	18,2%	16,3%	0,029**
	Dubrovnik	0,0%	2,1%	
	Osijek	0,0%	0,4%	
	Pula	15,9%	4,6%	
	Rijeka	4,5%	2,9%	
	Split	0,0%	2,9%	
	Varaždin	11,4%	11,0%	
	Zadar	0,0%	2,7%	
	Zagreb	11,4%	16,5%	
	Neki drugi grad u istočnoj Hrvatskoj	22,7%	18,1%	
Neki drugi grad u sjeverozapadnoj Hrvatskoj	20,5%	26,0%		

¹ 8,2% u ukupnom uzorku, odnosno 8,4% od valjanih odgovora na pitanje o aktivnostima i podršci prosvjedu.

Grad	Neki drugi grad u središnjoj Hrvatskoj	9,1%	2,3%	0,029**
	Neki drugi grad na sjevernom Jadranu	2,3%	4,2%	
	Neki drugi grad u južnoj Hrvatskoj	2,3%	6,3%	
Plan nastavka obrazovanja	Na fakultet ili umjetničku akademiju u sastavu sveučilišta u Hrvatskoj	47,7%	53,1%	0,004**
	Na visoku školu ili veleučilište u Hrvatskoj	22,7%	18,3%	
	Upisat ću četvrti razred nakon završetka trogodišnje srednje škole	2,3%	2,3%	
	Nastavit ću obrazovanje izvan Republike Hrvatske	20,5%	6,2%	
Samoprocjena imovinskog statusa	Ne planiram nastaviti obrazovanje sljedećih nekoliko godina	6,8%	20,2%	0,398**
	Znatno slabije od većine drugih	7,3%	4,3%	
	Nešto slabije od većine drugih	14,6%	8,0%	
	Ni bolje ni lošije od većine drugih	46,3%	59,9%	
	Nešto bolje od većine drugih	26,8%	23,7%	
Samoprocjena religioznog uvjerenja	Znatno bolje od većine drugih	4,9%	4,1%	0,156**
	Uvjereni sam vjernik / uvjereni sam vjernica	26,8%	30,6%	
	Ne razlikujem se od većine drugih vjernika/vjernica	29,3%	34,8%	
	Ravnodušan/ravnodušna sam prema vjerovanju i nevjerovanju	17,1%	21,6%	
	Nisam vjernik / nisam vjernica	22,0%	9,4%	
Samoprocjena političkog uvjerenja	Uvjereni sam protivnik vjere / uvjereni sam protivnica vjere	4,9%	3,6%	0,436**
	Izrazito lijevo	7,3%	2,8%	
	Pretežito lijevo	9,8%	8,6%	
	Centar	17,1%	16,1%	
	Pretežito desno	0,0%	5,8%	
	Izrazito desno	4,9%	5,8%	
Politika me uopće ne zanima	61,0%	60,8%		

Stavovi učenika o relevantnim temama		M (sd)	M (sd)	
Stavovi prema prosvjedu i prosvjednicima	Borbeni stavovi za zaštitu okoliša	17,18 (5,09)	15,43 (4,30)	0,011***
	Univerzalno-aktivistički stavovi	10,05 (3,60)	8,49 (3,68)	0,007***
	Podržavateljski stavovi prema prosvjednicima	14,95 (4,67)	14,09 (4,09)	0,186***
Socijalno-ekološke orijentacije	Antropocentrizam	8,89 (4,29)	8,41 (3,61)	0,411***
	Tehnocentrizam	11,39 (3,54)	11,66 (3,37)	0,607***
	Ekocentrizam	14,98 (4,52)	15,12 (3,88)	0,817***
Stavovi o zaštiti okoliša	Skeptik	16,59 (7,55)	16,55 (6,28)	0,972****
	Zabrinut	26,98 (6,22)	26,11 (5,84)	0,350***
	Lokalni optimist	7,41 (3,16)	7,39 (2,91)	0,966***
Stavovi o Greti Thunberg		22,39 (8,57)	24,38 (6,95)	0,140****
Procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda		20,80 (6,52)	19,81 (6,39)	0,330***

* Fisherov egzaktni test

** Hi-kvadrat test

*** Studentov t-test za nezavisne uzorke s homogenim varijancama

**** Welchov t-test za nezavisne uzorke s heterogenim varijancama

Profiliranje učenika aktivista prema njihovim objektivnim osobnim karakteristikama uključivalo je testiranje razlika na sljedećim varijablama: spol (u obje grupe je oko 1/3 djevojaka), vrsta srednje škole (u obje grupe najzastupljeniji su učenici četverogodišnjih strukovnih škola), prosjek ocjena, imovinski status, religiozno uvjerenje (u obje grupe prevladavaju vjernici, nešto je više ateista među aktivistima u uzorku – 27% među aktivnim, a 13% među neaktivnim učenicima) te političko uvjerenje (i među aktivistima je, kao i među neaktivnim učenicima, većina politički nezainteresiranih, njih više od 60%). Ni na jednoj od navedenih varijabli nisu utvrđene statistički značajne razlike između učenika aktivista i ostalih učenika.

Pronađene su razlike u zastupljenosti aktivista prema gradu u kojem se škola nalazi ($X^2=22,824$; $p=0,029$; $V=0,209$). Najviše je prosvjednika iz sjeverozapadne Hrvatske (Zagreb 11,4% i ostali gradovi 20,5%), zatim iz istočne Hrvatske (22,7%, izuzev Osijeka u kojem nema nijednog aktivista u našem uzorku), potom iz Pule (15,9%), odnosno sa sjevernog Jadrana (Rijeka 4,5% i ostali gradovi 2,3%) te Varaždina (11,4%). Iz središnje Hrvatske ih je 9,1%, a najmanje je aktivista s juga Hrvatske (2,3%, pri čemu u ispitanom uzorku nitko nije bio iz Zadra, Splita ili Dubrovnika).

Najzanimljivija razlika između aktivista i ostalih učenika jest ona u planiranom nastavku obrazovanja ($X^2=15,569$; $p=0,004$; $V=0,174$). Naime, iako većina učenika u obje grupe želi nastaviti obrazovanje na fakultetu (cca 50%) ili nekom drugom visokom učilištu u Hrvatskoj (oko 20%), ipak je razvidna razlika u planovima koji uključuju nastavak obrazovanja u inozemstvu (čemu su znatno skloniji aktivisti – njih 21% u odnosu na samo 6% neaktivnih učenika) te u planovima koji ne podrazumijevaju nastavak obrazovanja, čemu su znatno skloniji neaktivni učenici (njih 20% u odnosu na 7% aktivista).

Profiliranje učenika aktivista prema njihovim stavovima pokazuje da su jedine razlike između njih i ostalih učenika u sklonosti stavovskim strukturama prema prosvjedu i prosvjednicima koje smo nazvali “borbeni stavovi za zaštitu okoliša” ($t=-2,544$; $p=0,011$; $d=0,371$) i “univerzalno-aktivistički stavovi” ($t=-2,686$; $p=0,007$; $d=0,428$). Naime, aktivisti imaju izraženije i borbene stavove za zaštitu okoliša ($M=17,18$) i posebice univerzalno-aktivističke stavove ($M=10,05$) od ostalih neaktivnih učenika ($M=15,43$ i $M=8,49$, redom). Na ostalim varijablama od interesa (socijalno-ekološke orijentacije, dimenzije stavova o zaštiti okoliša, skala stavova o Greti Thunberg te skala procjene vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda) nisu utvrđene statistički značajne razlike između aktivista i ostalih učenika.

3.3. Analiza stavova učenika prema prosvjedu i prosvjednicima

Deskriptivna analiza čestica koje tvore pojedine skale stavova učenika prema prosvjedu i prosvjednicima (*Tablica 3*) pokazuje nam kako najveći dio ispitanih učenika (nešto više od 40%) misli da je osobni doprinos svakog srednjoškolca koji je sudjelovao od velike važnosti za te prosvjede te kako su zahvaljujući tim prosvjedima ekološke teme napokon dobile zasluženu pozornost. Nadalje, oko 40% učenika podržava činjenicu da zbog prosvjeda srednjoškolci nisu morali ići na nastavu, a oko 36% njih smatra da je u redu da profesori učenicima koji zbog prosvjeda nisu dolazili na nastavu smanje količinu predviđenih obveza. Najveće je neslaganje s tvrdnjama “Redoviti sam sudionik raznih prosvjeda” (dvije trećine učenika se ne slaže) te “Smatram se jednom od ključnih osoba ovog prosvjeda” (ne slaže se više od 71% učenika). Treba primijetiti i da su kod gotovo svih tvrdnji relativno visoki (više od jedne trećine do skoro polovice ispitanika) udjeli odgovora “ne znam, ni-

sam siguran/sigurna”, odnosno da mnogi učenici nemaju formirano mišljenje o temama o kojima su bili pitani u ovom instrumentu.

Tablica 3. Stavovi učenika prema prosvjedu i prosvjednicima – deskripcija čestica prema utvrđenim dimenzijama (N=524)

	1	2	3	4	5	M	sd
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Ne znam, nisam siguran/na	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem		

Borbeni stavovi za zaštitu okoliša

Među prvima ću se pridružiti svakom prosvjedu kojim se nastoje zaštititi priroda i okoliš	20,6%	18,5%	45,0%	11,1%	4,8%	2,61	1,077
Što se mene tiče, neka prosvjedi traju što dulje	10,3%	15,6%	42,0%	18,1%	13,9%	3,10	1,140
Zahvaljujući ovim prosvjedima napokon su ekološke teme dobile zasluženu pozornost	7,6%	12,2%	39,3%	25,0%	15,8%	3,29	1,108
Mislim da je osobni doprinos svakog srednjoškolca koji je sudjelovao od velike važnosti za ove prosvjede	8,0%	9,4%	35,9%	22,7%	24,0%	3,45	1,183
Ne mogu mirno sjediti ako znam da je planet Zemlja ugrožen	11,1%	15,3%	38,4%	20,8%	14,5%	3,12	1,171

Univerzalno-aktivistički stavovi

Redoviti sam sudionik raznih prosvjeda	48,3%	18,1%	26,5%	3,6%	3,4%	1,96	1,097
Sudjelovanjem na ovim prosvjedima sam napokon mogao/mogla svima pokazati svoje sposobnosti	38,2%	13,9%	38,2%	5,5%	4,2%	2,24	1,144
Za mene su ovi prosvjedi odmor od srednjoškolskih obveza	32,3%	17,4%	35,1%	9,2%	6,1%	2,40	1,198

Smatram se jednom od ključnih osoba ovog prosvjeda	46,0%	15,5%	30,7%	5,2%	2,7%	2,03	1,102
--	-------	-------	-------	------	------	------	-------

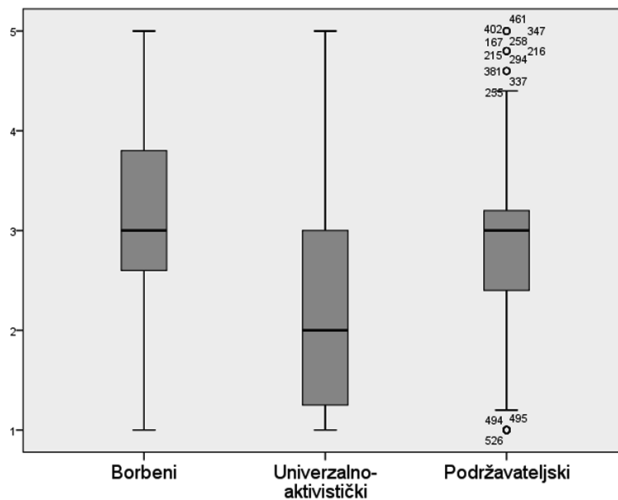
Podržavateljski stavovi prema prosvjednicima

U redu je da profesori učenicima koji zbog prosvjeda nisu dolazili na nastavu smanje količinu predviđenih obveza	13,9%	13,4%	37,0%	16,8%	18,9%	3,13	1,265
Za mene osobno nije bio bitan ishod prosvjeda, već sudjelovanje u njima	23,9%	20,0%	44,1%	7,8%	4,2%	2,48	1,067
Samo jake osobe su se mogle nositi s izazovima ovog prosvjeda	17,9%	15,1%	46,6%	13,4%	7,1%	2,77	1,110
Za mene je klimatski prosvjed bio prilika za druženje	25,8%	14,9%	43,7%	10,9%	4,8%	2,54	1,127
U redu je da zbog prosvjeda srednjoškolci nisu morali ići na nastavu	13,9%	10,3%	35,7%	17,9%	22,1%	3,24	1,293

Usporedba standardiziranih rezultata na skalama stavova učenika prema prosvjedu i prosvjednicima pokazuje da postoji statistički značajna razlika u prosjecima svih triju skala ($F=292$; $p<0,001$; parcijalna $\eta^2=0,358$): najzastupljeniji su borbene stavovi za zaštitu okoliša ($M=3,12$), potom podržavateljski stavovi prema prosvjednicima ($M=2,83$), dok su najmanje zastupljeni univerzalno-aktivistički stavovi ($M=2,16$).

Dodatno smo, radi utvrđivanja broja učenika koji podržavaju pojedine stavove, konstruirali nove varijable tako što smo sve one koji na standardiziranim skalama imaju rezultat 3,5 ili veći (između neutralnog i slaganja) klasificirali kao pripadnike pojedine stavovske komponente. To znači da je isti učenik mogao biti samo u jednoj, u više njih ili ni u jednoj komponenti stavova prema SS4C prosvjedu i prosvjednicima. Prema tom kriteriju (rezultat $>3,5$ na pojedinoj standardiziranoj skali) utvrdili smo da ukupno 31% učenika ima izražene borbene stavove za zaštitu okoliša (95% IP: 28% – 36%), 16% učenika ima izražene podržavateljske stavove prema prosvjednicima (95% IP: 13% – 19%) te 7% učenika ima izražene univerzalno-aktivističke stavove (95% IP: 5% – 9%). Borbeni stavovi za zaštitu okoliša zastupljeniji su među učenicama (40%) nego među učenicima (18%) ($\chi^2=24,488$; $p<0,001$; $\phi=0,220$), dok su podržavateljski stavovi prema prosvjednicima (\checkmark 17%, M 15%; $\chi^2=0,106$; $p=0,745$) i univerzalno-aktivistički stavovi (\checkmark 6%, M 8%; $\chi^2=0,270$; $p=0,603$) podjednako zastupljeni kod oba spola.

Slika 1. Stavovi učenika prema SS4C prosvjedu i prosvjednicima – usporedba stavovskih dimenzija

3.4. Izgradnja modela za objašnjenje pojedinih dimenzija stavova o prosvjedima i prosvjednicima

U ovom dijelu prikazujemo ključne pretkorake za izgradnju modela te same modele za objašnjenje pojedinih dimenzija stavova o prosvjedima i prosvjednicima. Analiza počinje s deskriptivnom statistikom pojedinih varijabli koje će u modelima biti korištene kao potencijalni prediktori, zatim se donosi njihova interkorelacija te potom direktne veze tih varijabli s pojedinim dimenzijama stavova o prosvjedima i prosvjednicima. Na kraju prikazujemo modele u kojima su te varijable korištene kao prediktori za objašnjenje svake od triju dimenzija stavova učenika o prosvjedima i prosvjednicima.

Tablica 4. Deskriptivna analiza prediktora

		Empirijski raspon vrijednosti	M ili %	sd
Stavovi o zaštiti okoliša	Skeptik	7-35	16,55	6,38
	Zabrinut	7-35	26,19	5,87
	Lokalni optimist	3-15	7,39	2,93

Socijalno-ekološke orijentacije	Antropocentrizam	4-20	8,45	3,67
	Tehnocentrizam	4-20	11,64	3,38
	Ekocentrizam	4-20	15,11	3,93
Stavovi o Greti Thunberg		9-45	24,21	7,11
Procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda		7-35	19,90	6,40
Sudjelovali u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede srednjoškolaca SS4C		0=Ne	91,6%	-
		1=Da	8,4%	-
Podrška klimatskim prosvjedima srednjoškolaca SS4C		1=protiv	12,6%	-
		2=neutralno	29,4%	-
		3=podrška	58,0%	-

Tablica 4. prikazuje temeljne deskriptivne pokazatelje skala koje nam služe kao nezavisne varijable u objašnjavanju stavova učenika prema prosvjedu i prosvjednicima. Što se tiče stavova o zaštiti okoliša, rezultati na trima korištenim skalama pokazuju da učenici načelno nisu skeptični prema ekološkoj krizi, već su zabrinuti za okoliš i nisu optimistični u vezi s pitanjima lokalne osviještenosti i ulaganja u zaštitu okoliša ($F=495$; $p<0,001$; parcijalna $\eta^2=0,486$). Nadalje, od triju mjenih socijalno-ekoloških orijentacija antropocentrizam se među učenicima u najvećoj mjeri odbacuje, technocentrizam se umjereno prihvaća ili su učenici prema njemu neutralni, dok se ekocentrizam načelno prihvaća, no postoji ekstremna manjina koja ga odbacuje ($F=495$; $p<0,001$; parcijalna $\eta^2=0,486$). Stavovi srednjoškolaca prema Greti Thunberg većinom su neutralni ili blago pozitivni, no identificirana je i manjina s ekstremno negativnim stavovima. Očekivanja učenika od klimatskih prosvjeda SS4C načelno su niska prema neizvjesnima.

Tablica 5. Interkorelacije prediktora (r) ($N=524$)

		1.a	1.b	1.c	2.a	2.b	2.c	3	4	5
1. Stavovi o zaštiti okoliša	1.a Skeptik	1								
	1.b Zabrinut	,025	1							
	1.c Lokalni optimist	,524**	,149**	1						
2. Socijalno-ekološke orijentacije	2.a Antropocentrizam	,332**	-,236**	,217**	1					
	2.b Technocentrizam	,173**	,016	,225**	,351**	1				
	2.c Ekocentrizam	-,212**	,484**	-,121**	-,111*	,179**	1			

3. Stavovi o Greti Thunberg	,288**	-,265**	,106*	,226**	,108*	-,128**	1
4. Procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda	,084	,204**	,179**	,117**	,146**	,082	-,037 1
5. Sudjelovali u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede srednjoškolača SS4C	,002	,041	,002	,036	-,023	-,010	-,078 ,043 1
6. Podrška klimatskim prosvjedima srednjoškolača SS4C	-,233**	,374**	-,095*	-,219**	-,097*	,212**	-,269** ,061 ,234**

* p<0,05

** p<0,01

Analiza interkorelacija prediktora (*Tablica 5*) pokazuje da je najjača veza između dviju dimenzija stavova o zaštiti okoliša – lokalno optimističnih stavova u vezi s pitanjima osviještenosti i ulaganja u zaštitu okoliša te skeptičnih stavova prema ekološkoj krizi ($r=0,524$), dok je također relativno jaka veza između ekocentrizma i zabrinutosti za okoliš ($r=0,484$). Umjereno je pozitivno povezana zabrinutost za okoliš s eksplicitnom podrškom klimatskim prosvjedima ($r=0,374$), antropocentrizam s tehnocentrizmom ($r=0,351$) te antropocentrizam sa skepsom prema ekološkoj krizi ($r=0,332$). Ostale su interkorelacije prediktora slabe ili statistički beznačajne. Zanimljivo je primijetiti kako sudjelovanje u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede nije direktno statistički značajno povezano ni s jednim od preostalih potencijalnih prediktora stavova o prosvjedima i prosvjednicima.

Tablica 6. Direktnе veze (r) stavova o prosvjedima i prosvjednicima s relevantnim stavovskim konstruktima

		Borbени stavovi za zaštitu okoliša	Univerzalno-aktivistički stavovi	Podržavateljski stavovi prema prosvjednicima
Stavovi o zaštiti okoliša	Skeptik	-,229**	,280**	,052
	Zabrinut	,478**	-,045	,232**
	Lokalni optimist	-,070	,152**	,022

Socijalno-ekološke orijentacije	Antropocentrizam	-,137**	,230**	,048
	Tehnocentrizam	-,060	,038	,059
	Ekocentrizam	,316**	-,113**	,117**
Stavovi o Greti Thunberg		-,351**	,158**	-,075
Procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda		,360**	,208**	,374**
Sudjelovali u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede srednjoškolaca SS4C		,111*	,117**	,058
Podrška klimatskim prosvjedima srednjoškolaca SS4C		,412**	-,087*	,187**

* $p < 0,01$

** $p < 0,05$

Tablica 6. prikazuje direktne veze između svake od triju dimenzija stavova učenika o prosvjedima i prosvjednicima s relevantnim stavovskim konstruktima koji će u multivarijantnim modelima poslužiti kao potencijalni prediktori svake od tih dimenzija. Na ovoj razini analize razvidno je da su učenici s izraženim borbenim stavovima za zaštitu okoliša najzabrinutiji za okoliš i najosvješteniji o ekološkim problemima te da su neskloni skepticizmu, dok veza s lokalnim optimizmom nije značajna. Univerzalno-aktivistički stavovi slabo su, ali pozitivno povezani sa skepsom prema ekološkoj krizi i nešto manje s lokalnim optimizmom, dok ovdje veza sa zabrinutošću za okoliš nije značajna. Podržavateljski stavovi prema prosvjednicima slabo su, ali pozitivno povezani sa zabrinutošću za okoliš, dok veze sa skepsom i lokalnim optimizmom nisu značajne.

Što se tiče socijalno-ekoloških orijentacija, utvrđeno je da su borbeni stavovi za zaštitu okoliša slabo do umjereno pozitivno povezani s ekocentrizmom, a slabo negativno s antropocentrizmom. Obrnuto od toga, univerzalno-aktivistički stavovi slabo su pozitivno povezani s antropocentrizmom, a slabo negativno s ekocentrizmom. Veza s tehnocentrizmom nije značajna ni kod jednog tipa stavova o prosvjedu i prosvjednicima.

Stavovi o Greti Thunberg najpozitivniji su među učenicima s borbenim stavovima za zaštitu okoliša te vrlo blago pozitivni među podržavateljima, dok veza s univerzalnim aktivističkim stavovima nije značajna.

Sklonost svim trima tipovima stavova o prosvjednicima i prosvjedima raste s porastom procjene vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda, podjednako kod podržavateljskih i borbenih stavova, a nešto manje kod univerzalno-aktivističkih.

Konkretnom aktivnom sudjelovanju u prosvjedima srednjoškolaca SS4C najskloniji su učenici s univerzalno-aktivističkim stavovima te nešto manje oni s borbenim stavovima za zaštitu okoliša, iako su obje veze vrlo slabe, dok kod podržavatelja veza s aktivizmom nije značajna. Eksplicitna podrška tim prosvjedima najizraženije je povezana s borbenim stavovima, nešto slabije s podržavateljskim, dok je slaba negativna veza s univerzalno-aktivističkim stavovima.

Tablica 7. Multivarijantni modeli – tumačenje pojedinih dimenzija stavova o prosvjedima i prosvjednicima

		Beta ponderi (<i>enter</i> metoda)		
		Borbeni stavovi za zaštitu okoliša	Univerzalno-aktivistički stavovi	Podržavateljski stavovi prema prosvjednicima
Spol		,043	,019	,068
Stavovi o zaštiti okoliša	Skeptik	-,135**	,205**	,099
	Zabrinut	,288**	-,012	,124*
	Lokalni optimist	-,051	-,019	-,112*
Socijalno-ekološke orijentacije	Antropocentrizam	,067	,135**	,069
	Tehnocentrizam	-,072	-,069	,008
	Ekocentrizam	,070	-,042	-,001
Stavovi o Greti Thunberg		-,151**	,085	-,004
Procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda		,302**	,194**	,345**
Sudjelovali u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede srednjoškolaca SS4C		,027	,114**	,003
Podrška klimatskim prosvjedima srednjoškolaca SS4C		,185**	-,026	,129**
Model	R ²	,429	,138	,178
	F	36,752**	8,582**	11,305**

* p<0,01

** p<0,05

Konačno, multivarijatne regresijske analize pokazuju da su sva tri modela za tumačenje pojedinih dimenzija stavova o prosvjedima i prosvjednicima statistički značajna te da se modeli međusobno donekle razlikuju, pri čemu analizirani set potencijalnih prediktora najbolje predviđa borbene stavove za zaštitu okoliša. Naime, taj model s pet značajnih prediktora objašnjava čak 43% varijance zavisne varijable, dok modeli s po četiri prediktora objašnjavaju 18% varijance sklonosti podržavateljskim stavovima prema prosvjednicima te 14% univerzalno-aktivističkim stavovima.

Učenici koji imaju izražene **borbene stavove za zaštitu okoliša** procjenjuju visoku vjerojatnost ostvarenja ciljeva prosvjeda, zabrinuti su i osviješteni o pitanjima okoliša i njegove zaštite, donekle su neskloni skepticizmu u pogledu ekološke krize, imaju relativno pozitivne stavove o Greti Thunberg te eksplicitno iskazuju podršku klimatskim prosvjedima srednjoškolaca SS4C.

Učenici s izraženim **univerzalno-aktivističkim stavovima** ujedno su sklони skepticizmu u vezi s pitanjima ekološke krize te, za razliku od preostala dva tipa stavova, jedini imaju blago izražene antropocentrične stavove. Sklonost svim trima tipovima stavova o prosvjednicima i prosvjedima raste s porastom procjene vjerojatnosti ostvarenja ciljeva tih prosvjeda, no među univerzalnim aktivistima ta je veza najslabija. No, jedino kod univerzalnih aktivista postoji značajna veza (doduše, prilično slaba) sa sudjelovanjem u aktivnostima vezanim za klimatske prosvjede srednjoškolaca SS4C (veza stavova i ponašanja).

Za **podržavateljske stavove prema prosvjednicima** kao glavni i najjači prediktor ističe se procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda. Postoji i slaba pozitivna veza s eksplicitnom podrškom prosvjedima srednjoškolaca SS4C. Učenici s podržavateljskim stavovima blago su zabrinuti za okoliš i osviješteni o ekološkim problemima te su blago neskloni skepticizmu vezanom za ekološku krizu.

4. Diskusija

Rezultati su pokazali da velika većina učenika u ispitanom uzorku završnih razreda srednjih škola nije sudjelovala u pokretu FFF Hrvatska, odnosno u klimatskim prosvjedima SS4C Hrvatska (8,3% ispitanih učenika je sudjelovalo). Zanimljivo je i da oko polovice ispitanih učenika podržava prosvjede za klimu (54%), a oko polovice ne podržava (14% ne podržava prosvjede, dok je 32% nezainteresirano). Oba ta nalaza u skladu su s postojećom literaturom. S jedne strane, istraživanja kontinuirano upozoravaju na činjenicu da su mladi u Hrvatskoj (Gvozdanović *et al.*, 2019; Ilišin, 2007), kao i društvo općenito (Črpić i Rimac, 2000; Črpić i Zrinščak, 2005; Franc i Šakić, 2006), pasivni u smislu civilnog ili građanskog angažmana oko različitih društvenih tema. S druge pak strane, činjenica je da ekološki aktivizam kao takav ima složenu povijest u Hrvatskoj (Oštrić, 2014; Lay i Puđak, 2014) te da sama tema

tih prosvjeda – klimatske promjene – nije pri vrhu zabrinutosti hrvatskih građana, odnosno da za nju mladi u Hrvatskoj iskazuju srednju zabrinutost (Gvozdanović *et al.*, 2019), što također može dijelom objasniti neuključivanje učenika u navedene prosvjede čak i kada ih podržavaju.

Dubljim “profiliranjem” učenika pokazalo se da nema statistički značajnih razlika između aktivista i neaktivista s obzirom na njihova socio-demografska obilježja, osim s obzirom na planirani nastavak obrazovanja: nastavkom obrazovanja na fakultetu ili nekom drugom visokom učilištu u inozemstvu skloniji su aktivisti – njih 21% u odnosu na samo 6% neaktivnih učenika, odnosno neplaniranju nastavka obrazovanja znatno su skloniji neaktivni učenici (20%) u odnosu na 7% aktivista. Postojeća istraživanja pokazuju da u pokretu FFF dominiraju oni koji dolaze iz visokoobrazovanih obitelji (De Moor *et al.*, 2020), pa se doista čini da i u našem uzorku postoji poveznica između visokog obrazovanja i tog oblika klimatskog aktivizma. Podaci da su aktivniji učenici ujedno i nešto ambiciozniji u smislu otvorenosti prema nastavku obrazovanja, ali i odlaska izvan granica Hrvatske za nastavkom obrazovanja, mogli bi ukazivati i na poveznicu s nekom vrstom kozmopolitskih stavova, što ne čudi s obzirom na to da se radi o globalnoj temi koja izlazi iz nacionalnih granica, te bi to valjalo istražiti dodatnim instrumentima u budućim istraživanjima.

S obzirom na stavove, statistički značajna razlika između aktivista i neaktivista pokazala se jedino u stavovima prema prosvjedima i prosvjednicima, i to u smislu da aktivisti imaju izraženije “borbene stavove za zaštitu okoliša” i “univerzalno-aktivističke stavove” od neaktivista. S obzirom na to da stavovi prema prosvjedu i prosvjednicima najznačajnije razlikuju aktiviste i neaktiviste, dodatno smo ispitali prediktore tih stavova, koji su odabrani s obzirom na postojeću literaturu o društvenim pokretima te pokretu FFF predstavljenu u teorijskom okviru. Pronađeno je da ispitani prediktori nisu jednaki za sve tri vrste stavova.

Od socio-demografskih obilježja spol se pokazao jedinom donekle relevantnom prediktorskom varijablom, i to jedino kod dimenzije borbenih stavova za zaštitu okoliša, koji su statistički značajno zastupljeniji među učenicama (40%) nego među učenicima (18%). I druga istraživanja pokreta FFF pokazuju da u njemu dominiraju osobe ženskog spola (De Moor *et al.*, 2020). Iako ne statistički značajno, iz deskripcije je vidljivo da učenice u našem uzorku nešto više preferiraju i podržavateljske stavove (17% naprema 15%). Ti rezultati ne čude s obzirom na postojeća istraživanja koja pokazuju da kada spol jest prediktor, žene su sklonije pro-ekološkim stavovima od muškaraca, uključujući i one o klimatskim promjenama (Lewis *et al.*, 2018).

Od ostalih socio-demografskih obilježja koja se nisu pokazala relevantnim prediktorima stavova o prosvjedima SS4C smatramo bitnim spomenuti nepronalazak značajnijih rezultata vezano za političku orijentiranost. Većina mladih u ispitanoj

uzorku je apolitična, što nije iznenađujuće (Gvozdanić *et al.*, 2019). Iako neka postojeća istraživanja pokazuju da politički lijevo orijentirani mladi više sudjeluju u prosvjedima (Kostelka i Rovny, 2019; Van Stekelenburg *et al.*, 2011), odnosno da ideologija igra ulogu i u prosvjedima SS4C vezano za tzv. Greta-efekt (Sabherwal *et al.*, 2021), mi možemo zaključiti da naše istraživanje to ne pokazuje, odnosno da politička linija lijevo-desno nije motiv koji vodi sudjelovanje u tim prosvjedima u Hrvatskoj.

Od ispitanih stavova, naj snažnijim prediktorom za stavove prema klimatskim prosvjedima pokazala su se očekivanja od prosvjeda. Najjači je prediktor procjena vjerojatnosti ostvarenja ciljeva prosvjeda i kod borbenih i podržavateljskih stavova te kod univerzalno-aktivističkih, premda tu najslabije. Nešto manje jak, no značajan prediktor je i s time povezana nesklonost skepticizmu oko mogućnosti rješavanja globalne klimatske krize. To je sasvim u skladu s postojećim istraživanjima općenito društvenih pokreta te pokreta FFF koji govore o važnosti kolektivne učinkovitosti, odnosno vjerovanja u to da se može postići zajednički cilj (Thomas i Louis, 2013; Lee, 2010; Velasquez i LaRose, 2015). Ovdje se radi o pitanjima koja su obuhvatila povjerenje u smislu toga hoće li prosvjedi uspjeti podići svijest građana o problemu globalne klimatske krize i utjecati na njihovo ponašanje, što učenici donekle pozitivnije ocjenjuju, te hoće li imati utjecaja na vladajuće, na politike te na izmjene energetske politike, što ocjenjuju negativnije. I druga istraživanja pokreta FFF pokazuju da kada učenici iskazuju skepticizam u vezi s ostvarenjem ciljeva prosvjeda, to je najčešće u smislu sposobnosti vlada da ispune taj zadatak (Sabherwal *et al.*, 2021; De Moor *et al.*, 2020). I prethodno kvalitativno istraživanje provedeno među sudionicima FFF Hrvatska (Ivanović, Puđak i Trako Poljak, u postupku objave) kao i ovo je pokazalo da dok prosvjede smatraju uspješnima u podizanju svijesti o klimatskim promjenama, hrvatski učenici su skeptični oko utjecaja na donositelje odluka. Upravo to može objasniti zašto se velik dio učenika ne angažira u prosvjedima iako ih polovica podržava. Također, to što se kolektivna učinkovitost povezuje i s općim društvenim povjerenjem (Thaker *et al.*, 2018; Mannarini *et al.*, 2009), može se povezati i s domaćim kontekstom jer istraživanja koja ukazuju na manjak građanskog aktivizma to dijelom objašnjavaju i niskom razinom povjerenja koje u društvu vlada prema državi i institucijama (Nikodem i Črpić, 2014).

Zanimljivo je da je kod univerzalno-aktivističkih stavova obrnuto, te su ti učenici skloniji skepticizmu prema ozbiljnosti klimatske krize, a kod njih je ujedno i najslabija veza povjerenja u uspjeh samih prosvjeda. Stoga se čini da ta grupa učenika odskoče od druge dvije u smislu motivacije. Kada pogledamo da je jedino za univerzalno-aktivističke stavove sudjelovanje u samim prosvjedima prediktor, to bi se moglo objasniti time da se radi o ispitanicima koji generalno podržavaju prosvjedovanje kao otpor autoritetu ili sustavu, a ne nužno povezano s temom prosvje-

da – zaštita okoliša i klimatska kriza. Dakle, njihovo sudjelovanje u klimatskim prosvjedima možda je više povezano s time da se radi o prosvjednom aktivizmu, a ne toliko da se radi o samim prosvjedima za klimu.

S obzirom na stavove o zaštiti okoliša, učenici koji imaju izražene borbene te podržavateljske stavove zabrinutiji su i osvješteniji o pitanjima okoliša i njegove zaštite. Taj rezultat je u skladu s postojećom literaturom koja pokazuje da odnos između ekološke osviještenosti i ponašanja nije uvijek linearan (Tam i Chan, 2018; Kulin i Sevä, 2021; Lee *et al.*, 2014), što potvrđuje činjenica da ekocentričam kao opća socio-ekološka orijentacija nije presudan prediktor za podržavanje prosvjeda SS4C. No, isto tako, ekološka zabrinutost koja je eksplicitnije mjerila nešto “primjenjivije” aspekte prookolišnih stavova, poput procjene vlastite osviještenosti o ekološkim problemima, davanja prioriteta zaštiti okoliša nad ekonomskim rastom i potrebe financijskog ulaganja u zaštitu okoliša, pozitivno je korelirana, pa treba primijetiti da ekološki aktivizam među ispitanim učenicima predstavlja jedan oblik praktičnog pro-ekološkog ponašanja.

Konačno, učenici koji imaju izražene borbene stavove za zaštitu okoliša imaju relativno pozitivne stavove o Greti Thunberg te manje ili više eksplicitno podržavaju ove klimatske prosvjede. To ukazuje na to da podržavaju ne samo ovu temu prosvjeda već i način na koji se o njoj prosvjeduje na prosvjedima SS4C, što je također u skladu s postojećim istraživanjima pokreta FFF (tzv. Greta-efekt; Sabherwal *et al.*, 2021).

5. Zaključak

Rezultati ovog istraživanja umnogome su u skladu s postojećim istraživanjima pokreta FFF u svijetu, s time da je vidljiv i utjecaj lokalnog hrvatskog socijalnog konteksta. Prije svega, ne čudi činjenica da je usprkos tomu što više od polovice ispitanih učenika podržava ove klimatske prosvjede, samo vrlo malen postotak i uključen (više ili manje izravno) u njih. To ne iznenađuje s obzirom na činjenicu da su mladi u Hrvatskoj i u najnovijem istraživanju iz 2018./2019. vrlo pasivni kada se radi o građanskoj uključenosti i aktivizmu, koji je još manje istaknut kad je riječ o ekološkim pokretima, koji su imali složenu povijest u Hrvatskoj, čemu se onda pridodaje i srednje snažna zabrinutost oko klimatskih promjena među mladima u Hrvatskoj. Naše istraživanje nadalje pokazuje da su između aktivista i podržavatelja prosvjeda SS4C u Hrvatskoj i onih koji u njima ne sudjeluju i/ili ih ne podržavaju najveće razlike u stavovima prema prosvjedu i prosvjednicima, koji se smještaju na tri glavne dimenzije koje smo nazvali: borbeni stavovi za zaštitu okoliša, podržavateljski stavovi i univerzalno-aktivistički stavovi.

Predloženi model za tumačenje stavova o prosvjednicima i prosvjedu koji se sastojao od instrumentalnosti (kolektivni učinak), ekološke zabrinutosti i osvije-

štenosti (s iskazanom “pragmatičnijom” dimenzijom od samo socio-ekološkog svjetonazora) te podržavanja prosvjeda kao načina borbe mladih protiv klimatskih promjena (i njezine začetnice Grete Thunberg) pokazao se najprimjerenijim za tumačenje borbenih stavova za zaštitu okoliša (43% varijance), a donekle i podržavateljskih stavova (18% varijance, isti prediktori osim Grete Thunberg). Time naši rezultati većim dijelom potvrđuju rezultate istraživanja pokreta FFF u drugim zemljama. Zasebnu grupu čine aktivisti s univerzalno-aktivističkim stavovima kojima je manje bitna sama tema prosvjeda, a više sami prosvjedi. Zanimljivo je i to da, za razliku od nekih drugih istraživanja, u našem se individualna obilježja kao i identitetske odrednice poput primjerice ideoloških nisu pokazali značajnim ili posebno snažnim prediktorima, odnosno stavovi su se pokazali mnogo jačim determinantama.

Među ograničenjima ove studije jest korištenje nekih dosad nevalidiranih mjernih instrumenata koji su nam bili nužni za testiranje predloženog modela (poput instrumenta koji mjeri stavove učenika o prosvjedu i prosvjednicima te onog koji mjeri stavove o Greti Thunberg), stoga je te instrumente potrebno dodatno validirati u budućim istraživanjima mladih u Hrvatskoj. Vrsta uzroka drugo je ograničenje ove studije. Kako je u njoj riječ o prigodnom neprobabilističkom uzorku, na temelju njezinih nalaza ne treba zaključivati o udjelima pojedinih grupa i karakteristika u populaciji hrvatskih srednjoškolskih učenika, već nam ona primarno daje uvide u veze i odnose između mjerenih varijabli.

Zaključno, empirijska analiza pokreta FFF Hrvatska dala je dublje uvide u oblike podrške i sudjelovanja hrvatskih srednjoškolaca u pokretu FFF Hrvatska, čime je omogućila usporedbu sličnosti i razlika pokreta FFF Hrvatska s onima u drugim zemljama, ukazujući na mnoge poveznice, ali i na neke posebnosti domaće inačice. Također, istraživanje je dalo dublji uvid u postojeću tezu o pasivnosti mladih kad je riječ o građanskom aktivizmu u Hrvatskoj i o uključenju u ekološke pokrete, nudeći objašnjenja zašto dolazi do (ne)podržavanja i (ne)sudjelovanja. Konačno, rezultati pokazuju gdje se može djelovati barem kod mladih kada govorimo o povećanju ekološke osviještenosti i ponašanja. To je svakako stvaranje uvjeta za povjerenje između građana i države i njezinih institucija oko zajedničkog djelovanja na ublažavanju ekološke krize i klimatskih promjena. Nadalje, činjenica da je ekološka zabrinutost snažniji prediktor od socio-ekoloških svjetonazora ukazuje na potrebu rada ne samo na pro-ekološkoj svijesti građana već i na osviještenosti o konkretnim problemima i njihovim posljedicama, što stvara osjećaj zabrinutosti koji može motivirati pro-ekološko ponašanje.

LITERATURA

- Alberro, H. (2020) “‘Valuing Life Itself’: On Radical Environmental Activists’ Post-Anthropocentric Worldviews”, *Environmental Values*, 29 (6), str. 669-689.
- Ančić, B. et al. (2016) “Vidimo li klimatske promjene u Hrvatskoj? Istraživanje stavova o nekim od aspekata klimatskih promjena u hrvatskom društvu”, *Hrvatski meteorološki časopis*, 51 (51), str. 27-45.
- Bandura, A. (1986) *Social Foundations of Thought and Action: Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Boeve-de Pauw, J. et al. (2011) “Adolescents’ Environmental Worldview and Personality: An Explorative Study”, *Journal of Environmental Psychology*, 31 (2), str. 109-117.
- Brechin, S. R. i Kempton, W. (1994) “Global Environmentalism: A Challenge to the Post-materialism Thesis”, *Social Science Quarterly*, 75 (2), str. 245-269.
- Chwialkowska, A. et al. (2020) “The Influence of Cultural Values on Pro-Environmental Behavior”, *Journal of Cleaner Production*, 268, [122305]. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122305>.
- Cifrić, I. (2005) “Ekološka zabrinutost. Percepcija ekoloških problema kao zabrinjavajućih”, *Socijalna ekologija*, 14 (1-2), str. 1-28.
- Cuadrado, E. et al. (2021) “The Moderating Effect of Collective Efficacy on the Relationship Between Environmental Values and Ecological Behaviors”, *Environment, Development and Sustainability*, 24, str. 4175-4202.
- Črpić, G. i Rimac, I. (2000) “Pregled postotaka i aritmetičkih sredina Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999”, *Bogoslovska smotra*, 70, str. 191-232.
- Črpić, G. i Zrinščak, S. (2005) “Između identiteta i svakodnevnoga života. Religioznost u hrvatskom društvu iz europske komparativne perspektive” u Baloban, J. (ur.) *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga, str. 45-83.
- Čulig, B. et al. (2013) *Znanje (ni)je roba. Empirijska analiza jednog studentskog prosvjeda*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- De Moor, J. et al. (ur.) (2020) “Protest for a Future II: Composition, Mobilization and Motives of the Participants in Fridays For Future Climate Protests on 20-27 September, 2019, in 19 Cities Around the World”. Dostupno na: <https://mfr.de-1.osf.io/render?url=https://osf.io/3hcxs/?show=revision%26direct%26mode=render%26action=download%26mode=render> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- Derdowski, L. A. et al. (2020) “The New Ecological Paradigm, Pro-Environmental Behaviour, and the Moderating Effects of Locus of Control and Self-Construal”, *Sustainability*, 12 (18), <https://doi.org/10.3390/su12187728>.

- Dietz, M. i Garrelts, H. (ur.) (2013) *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*. London: Routledge.
- Dunlap, E. R. i Van Liere, K. D. (1984) "Commitment to the Dominant Social Paradigm and Concern for Environmental Quality", *Social Science Quarterly*, 65 (4), str. 1013-1028.
- Dunlap, R. E. i Mertig, A. G. (1997) "Global Environmental Concern: An Anomaly for Postmaterialism", *Social Science Quarterly*, 78 (1), str. 24-29.
- Eom, K. *et al.* (2016) "Cultural Variability in the Link Between Environmental Concern and Support for Environmental Action", *Psychological Science*, 27 (10), str. 1331-1339.
- Franc, R. i Šakić, V. (2006) "Stavovi javnosti o nevladinim organizacijama u Franc, R., Šakić, V., Šalaj, B., Lalić, D. i Kunac, S. (ur.) *Udruge u očima javnosti: Istraživanje javnog mnijenja s osvrtima*. Zagreb: Zagreb Academy of Educational Development, str. 25-148.
- Fridays for Future Croatia (2022) Dostupno na: <https://www.facebook.com/Fridays-For-Future-Croatia-848337282174910/about> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- Fujii, S. (2006) "Environmental Concern, Attitude Toward Frugality, and Ease of Behavior as Determinants of Pro-Environmental Behavior Intentions", *Journal of Environmental Psychology*, 26 (4), str. 262-268.
- Gvozdanić, A. *et al.* (2019) *Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019.* Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.
- Huttunen, J. i Albrecht, E. (2021) "The Framing of Environmental Citizenship and Youth Participation in the Fridays for Future Movement in Finland", *Fennia*, 199 (1), str. 46-60.
- Ilišin, V. (2007) "Slobodno vrijeme i interesi mladih" u Ilišin, V. i Radin, F. (ur.) *Mladi: Problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 179-201.
- Ingallsbee, T. (1996) "Earth First! Activism: Ecological Postmodern Praxis in Radical Environmentalist Identities", *Sociological Perspectives*, 39 (2), str. 263-276.
- Inglehart, R. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- IPCC (2007) Dostupno na: https://archive.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg3/en/ch12s12-2.html (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- IPCC (2021) Dostupno na: <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- Ivanović, V., Puđak, J. i Trako Poljak, T. (u postupku objave) "What Kind Of Mo(ve)-ment is Fridays for Future? Motivation, Success Perception and Climate Action Framing In FFF Croatia", *INDECS*.

- Jugert, P. *et al.* (2016) "Collective Efficacy Increases Pro-Environmental Intentions Through Increasing Self-Efficacy", *Journal of Environmental Psychology*, 48, str. 12-23.
- Jutarnji list* (2019) Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/video-i-hrvatski-srednjoskolci-sudjeluju-u-globalnom-marsu-u-sredistu-zagreba-okupilo-ih-se-vice-od-1500-klima-nam-se-klima-ne-postoji-planet-b-8491484> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- Jutarnji list* (2021) Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/video/news/u-zagrebu-odrzan-klimatski-mars-za-opstanak-stotine-legle-na-trgu-bana-jelacica-15119821> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- Kostelka, F. i Rovny, J. (2019) "It's Not the Left: Ideology and Protest Participation in Old and New Democracies", *Comparative Political Studies*, 52 (11), str. 1677-1712.
- Kufrin, K. (1996) "Ekološki stavovi i spremnost za ekološki angažman", *Socijalna ekologija*, 5 (1), str. 1-20.
- Kulin, J. i Sevä, I. J. (2021) "Quality of Government and the Relationship Between Environmental Concern and Pro-Environmental Behavior: A Cross-National Study", *Environmental Politics*, 30 (5), str. 727-752.
- Lay, V. i Puđak, J. (2014) "Civilno društvo i udruge na području zaštite okoliša u Hrvatskoj 1989.-2014.", *Ekonomika i ekohistorija*, 10 (1), str. 26-40.
- Lee, F. L. F. (2010) "The Perceptual Bases of Collective Efficacy and Protest Participation: The Case of Pro-Democracy Protests in Hong Kong", *International Journal of Public Opinion Research*, 22 (3), str. 392-411.
- Lee, Y.-K. *et al.* (2014) "Antecedents and Interrelationships of Three Types of Pro-Environmental Behavior", *Journal of Business Research*, 67, str. 2097-2105.
- Leonard, R. i Leviston, Z. (2017) "Applying a Model of Collective Efficacy for Understanding Consumer and Civic Proenvironmental Actions", *Socijalna ekologija*, 26 (3), str. 105-123.
- Lewis, G. B. *et al.* (2018) "Cross-National Variation in Determinants of Climate Change Concern", *Environmental Politics*, 28 (5), str. 793-821.
- Mandić, L. i Klasnić, K. (2021) "Is It Biased? Empirical Analysis of Various Phenomena That Affect Survey Results", *Revija za sociologiju*, 51 (2), str. 231-256.
- Mannarini *et al.* (2009). "Six factors fostering protest: Predicting participation in locally unwanted land uses movements", *Political Psychology*, 30, str. 895-920.
- Marsh, H. W. (1986) "Negative Item Bias in Ratings Scales for Preadolescent Children: A Cognitive-Developmental Phenomenon", *Developmental Psychology*, 22, str. 37-49.
- Martiskainen, M. *et al.* (2020) "Contextualizing Climate Justice Activism: Knowledge, Emotions, Motivations, and Actions Among Climate Strikers in Six Cities", *Global Environmental Change*, 65 (102180).

- Mertig, A. G. (2015) "From Conservationists to Environmentalists: The American Environmental Movement" u Sommer, B. (ur.) *Cultural Dynamics of Climate Change and the Environment in Northern America*. Leiden i Boston: Brill, str. 55-76.
- Mohai, P. (1992) "Men, Women, and the Environment: An Examination of the Gender Gap in Environmental Concern and Activism", *Society & Natural Resources*, 5 (1), str. 1-19.
- Nikodem, K. i Črpić, G. (2014) "O (ne)održivosti veza između povjerenja i demokracije: analiza povjerenja u institucije u Hrvatskoj i u Europi" u Baloban, J., Nikodem, K. i Zrinščak, S. (ur.) *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi: komparativna analiza*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost i Katoličko-bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, str. 259-307.
- Oštrić, Z. (2014) "Ekološki pokret u Hrvatskoj 1990-ih (s pogledom iz 2013.)", *Ekonomika i ekohistorija*, 10 (1), str. 41-93.
- Pickard, S. (2021) "'You are Stealing Our Future in Front of Our Very Eyes.' The Representation of Climate Change, Emotions and the Mobilisation of Young Environmental Activists in Britain", *E-rea – Revue électronique d'études sur le monde anglophone*, Laboratoire d'Études et de Recherche sur le Monde Anglophone. Dostupno na: <https://doi.org/10.4000/erea.11774> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- Rainsford, E. i Saunders, C. (2021) "Young Climate Protesters' Mobilization Availability: Climate Marches and School Strikes Compared", *Frontiers in Political Science*, 3, <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.713340>.
- Sabherwal, A. *et al.* (2021) "The Greta Thunberg Effect: Familiarity With Greta Thunberg Predicts Intentions to Engage in Climate Activism in the United States", *Journal of Applied Social Psychology*, 51 (4), str. 321-333.
- Sabucedo, J.-M. *et al.* (2017) "Comparing Protests and Demonstrators in Times of Austerity: Regular and Occasional Protesters in Universalistic and Particularistic Mobilisations", *Social Movement Studies*, 16 (6), str. 704-720.
- Steg, L. *et al.* (2011) "General Antecedents of Personal Norms, Policy Acceptability, and Intentions: The Role of Values, Worldviews, and Environmental Concern", *Society & Natural Resources: An International Journal*, 24 (4), str. 349-367.
- Stern, P. C. (2000) "Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behaviour", *Journal of Social Issues*, 56 (3), str. 407-424.
- Stern, P. C. *et al.* (1999) "A Value-Belief-Norm Theory of Support for Social Movements: The Case of Environmentalism", *Human Ecology Review*, 6 (2), str. 81-97.
- Suárez-Álvarez, J. *et al.* (2018) "Using Reversed Items in Likert Scales: A Questionable Practice", *Psicothema*, 30 (2), str. 149-158.
- Tam, K. K. P. i Chan, H.-W. (2018) "Generalized Trust Narrows the Gap Between Environmental Concern and Proenvironmental Behavior: Multilevel Evidence", *Global Environmental Change*, 48, str. 182-194.

- Thaker, J. *et al.* (2016) "The Role of Collective Efficacy in Climate Change Adaptation in India", *Weather, Climate, and Society*, 8 (1), str. 21-34.
- Thaker, P. *et al.* (2018) "Perceived Collective Efficacy and Trust in Government Influence Public Engagement with Climate Change-Related Water Conservation Policies", *Environmental Communication*, 13 (5), str. 681-699.
- Thomas, E. F. i Louis, W. R. (2013) "When Will Collective Action Be Effective? Violent and Non-Violent Protests Differentially Influence Perceptions of Legitimacy and Efficacy Among Sympathizers", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40 (2), str. 263-276.
- UN (2022) Dostupno na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change/> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- UNFCCC (2022) Dostupno na: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (pristupljeno: 28. veljače 2022.).
- Van Stekelenburg, J. *et al.* (2011) "Combining Motivations and Emotion: The Motivational Dynamics of Protest Participation", *Revista de Psicología Social: International Journal of Social Psychology*, 26 (1), str. 91-104.
- Velasquez, A. i LaRose R. (2015) "Youth Collective Activism Through Social Media: The Role of Collective Efficacy", *New Media & Society*, 17 (6), str. 899-918.
- Wallis, H. i Loy, L. S. (2021) "What Drives Pro-Environmental Activism of Young People? A Survey Study on the Fridays For Future Movement", *Journal of Environmental Psychology*, 74, Article 101581. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101581>.
- Yeich, S. i Levine, R. (1994) "Political Efficacy: Enhancing the Construct and its Relationship to Mobilization of People", *Journal of Community Psychology*, 22, str. 259-271.

Jelena Puđak, Ksenija Klasnić, Tijana Trako Poljak

A NEW GENERATION OF CLIMATE ACTIVISTS? TYPOLOGY
AND SOME DETERMINANTS OF PARTICIPATION IN "FRIDAYS FOR FUTURE"
CLIMATE STRIKES AMONG CROATIAN HIGH SCHOOL STUDENTS

Summary

This paper presents the results of empirical research that examined the forms of support and participation of Croatian high school students in the "School Strike for Climate Croatia" climate strikes, as well as some individual and contextual determinants of their attitudes and participation. The research was conducted using the online survey method in 2020 and 2021 on a convenient sample of final years of Croatian high school students (N=534). The results show that about

8% of the students were in some way actively connected with the strikes. Using the analysis of the main components, three types of student attitudes towards the protest and the protesters were determined: “protesters fighting for environmental protection”, “protesters as universal activists” and “supportive protesters”. In addition, multivariate analysis tested the effect of socio-demographic characteristics together with the constructs of perception of collective efficacy, environmental concern, ecological worldview, and attitudes about Greta Thunberg as the initiator of the global Fridays for Future movement on established attitudinal structures. The determinants involved were shown to be statistically significant predictors, although not in the same way for each of the three attitudinal dimensions.

Keywords: Fridays for Future Croatia, School Strike for Climate Croatia, Climate Protests, Typology of Activists

Jelena Puđak, viša znanstvena suradnica, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
E-mail: jelena.pudjak@pilar.hr

Ksenija Klasnić, izvanredna profesorica, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu. E-mail: kklasnic@ffzg.hr

Tijana Trako Poljak, izvanredna profesorica, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu. E-mail: ttrako@ffzg.hr